

Parinvalinta mielessä

Osmo Tammisalo

Geoffrey F. Miller: *The Mating Mind. How Sexual Choice Shaped the Evolution of Human Nature*. Doubleday. New York 2000.

Parhaita tapoja ymmärtää itseämme, mieltämme ja käyttäytymistämme on katsoa geeneihimme ja tutkia aivojemme hermosoluverkostoja? Väärin! Jos todella haluamme ymmärtää ihmisluontoa, on parasta tutkia sitä ympäristöä ja niitä olosuhteita, joissa kaukaiset esi-isämme elivät. Ja tarkastelu on syytä tehdä eloonjäämistä ja lisääntymistä ajatellen. Tämä on yksi keskeisiä evoluutiopsykologian väittämiä.

Tällaisen lähestymistavan kriitikot ovat huomauttaneet, ettemme voi sanoa juuri mitään varmaa lajimme evoluutioympäristöstä. Tiedämme siitä kuitenkin hyvin paljon. Siellä on vallinnut painovoima, siellä on ollut auringonvalo, happea, kasveja, eläimiä, loisia, jyrkänteitä, jokia ja järviä. Siellä ei ollut autoja, liikennevaloja, televisiota, tekstiviestejä. Siellä oli saalistajia, saaliita, kasvitoksiineja, kiviä ja keppejä, mutta ennen kaikkea läsnä oli muita ihmisiä, miehiä, naisia, lapsia, vanhuksia, vanhempia, veljiä, siskoja, puolisoita, kasvoja, ilmeitä ym.

Tiedämme myös, että todennäköisesti useimmat yhteisöt perustuivat pitkälti sukulaisuuteen, että lapsikuolleisuus on ollut nykyistä korkeampi, että miehellä oli fyysiset mahdollisuudet saada elämänsä aikana enemmän jälkeläisiä kuin naisen, että sukukypsyuden saavuttaminen vei yli kymmenen vuotta ja vaati valtavan satsauksen vanhemmilta, ja että isät eivät olleet yhtä varmoja lapsensa isyydestä kuin äidit olivat äitiydestään.

Evoluutiopsykologit ovat menestyksellisesti selvittäneet tapaa, miten mm. edellä mainitut seikat esihistoriassamme ovat vaikuttaneet lajimme psykologiaan ja tunne-elämään ja tätä kautta parisuhteisiin, lasten kasvatukseen ja perheinstituutioon. Löydämme evoluutioon perustuvia selityksiä valmiuksillemme omaksua sosiaalisia vaistoja, esimerkiksi mustasukkaisuutta, rakkautta, häpeää ja empatiaa. Mutta mikä voisi selittää luovuutemme ja suuren älykkytemme? Huumorintajumme? Runouden, musiikin, kuvataiteet? Mielemmehän on paljon muutakin kuin sosiaalisia vaistoja savannilla selviytymiseen, eikä tunnu uskottavalta, että taiteet olisivat pelkkiä eloonjäämissopeutumien sivutuotteita.

Luovuuden lähteillä

Miksi todellakin kaikki kulttuurit näyttävät kehittäneen luovia toimintoja ja "tuhlaavat" suunnattomasti aikaa taiteisiin? Kognitiiviteeilijä ja psykologi Geoffrey Miller esittää vastauksensa uudessa *The Mating Mind* -kirjassaan: parinvalinta. Millerin mukaan se on muokannut ihmisluontoa ehkä enemmän kuin mikään muu yksittäinen ympäristöstä tuleva valintapaine.

Jorma ja Leena-Maija Palon *Rakkaudesta seksiin* -kirjassa on seuraavanlainen maininta: "Aikuinen osaa hyvin taitavasti päätellä erilaisten viestien perusteella, kuka sopisi hänelle sukupuolipartneriksi. On sanottu, että oikean arvion tekemiseen riittää kaksi sekuntia." Parinvalintaan siis liittyy valtava määrä refleksimäisesti tapahtuvaa tietojenkäsittelyä. Olemme paitsi sopeutuneet huomaamaan tiettyjä vihjeitä ja kutsusignaaleja, mutta olemme myös sopeutuneet tuottamaan niitä. Mutta miten tämä kaikki liittyy luovuuteen tai taiteisiin?

Luonnossa koiraat (yleisemmin kuin naaraat) esittelevät sarviaan, hampaitaan, taistelutaitojaan, höyhenpukuaan tai taidokasta lauluaan, koska esitykset ovat miellyttäneet vastakkaista, valikoivampaa sukupuolta. Millerin viesti on, että suuret, kyvykkäät ja energiaa tuhlaavat aivoimme ovat myös pitkälti tämän seksuaalivalinnan tulosta.

Siinä missä majavan pato voidaan nähdä olennaisena osana majavaa eli sen ilmiäisun laajentumana (*extended phenotype* [1]), voidaan Millerin mukaan myös arkkitehtuuri, oopperat, TV:n tilannekomediat ja romaanit nähdä ihmisen ilmiäisun laajentumana. Seksuaalivalinta ei siis välttämättä tuota eloonjäämistä edistäviä ominaisuuksia - pikemminkin päinvastoin. Riikinkukon pyrstö on merkittävä haitta urokselle,

mutta vaivannäkö komean pyrstön kantamisesta ja esittelemisestä maksetaan takaisin parittelumenestyksenä. Millerin teorian mukaan vastaavista syistä esimerkiksi taitava sananiekka on ollut kivikautisten naisten suosiossa.

Taiteelliset kyvyt myös vaihtelevat suuresti yksilöstä toiseen, mikä on usein merkki seksuaalivalinnasta. Taide on samalla mitä luotettavin signaali tietynlaisesta sosiaalisesta kelpoisuudesta, sillä sitä on vaikea tuottaa mutta erittäin helppo arvostella. Miller esittää myös, että senssipalstoilla halutuin ominaisuus, huumorintaju on seksuaalivalinnan tulosta.

Suuri sanavarastommekin tuntuu saavan tästä selityksen; tulisimme toimeen noin tuhannella sanalla, mutta hallitsemme noin 60 000 sanaa. Kun kieli oli kehittynyt, ajatuksistamme tuli seksuaalivalinnan kohde torahampaiden ja lihasten sijaan. Meidän esi-isämme ovatkin olleet jatkuvassa kilpavarustelukierroksessa: jossain on aina ollut oltava kilpailijoita parempi, hienostuneempi, älykkäämpi. Hyvä kysymys on, että miksi ihminen sitten ryhtyi valikoimaan kumppaneitaan henkisten kykyjen perusteella. Ilmeisesti kyse on monen tekijän yhteisvaikutuksesta.

Paljon mainostetulle ja mystifioidulle luovuudellemme on toki toisenkinlaisia selityksiä. Tärkeä osa sosiaalisia taitoja on toisten "ajatusten lukeminen" (ns. mielen teoria ^[2]) ja käyttäytymisen ennustaminen. Sosiaalisilla laumaeläimillä on tätä varten monenlaisia sopeutumia, mutta evoluutio ei suinkaan ole pysähtynyt tähän. Vihamielistä ajatuksenlukijaa vastaan on ollut pakko kehittää vastalääkettä. Parhaita tapoja suojata oma käytös toisen havainnointia, ennustamista ja manipulointia vastaan on käyttäytyä aidosti ennustamattomasti, luovasti. Tämä toisilta suojautuminen voisi olla yksi perustekijä luovuutemme ja kekseliäisyytemme synnyssä. Toisaalta mitä tärkeämmäksi suojautuminen tulee sosiaalisissa tilanteissa, sitä todennäköisemmin sitä käytetään ja mainostetaan myös kosintamenoissa.

Sukupuolieroja ja yhtäläisyyksiä

Ihminen oman kehityksensä ohjaajana (ja itsensä kesyttäjänä) kuulostaa kehäpäätelmältä, ja sitä se tavallaan onkin. Seksuaalivalinnassa geenit toimivat sekä mannekiineina että muotikriitikoina, mikä tuottaa eräänlaisen takaisinkytkentäilmukan, joka puolestaan johtaa epätavalliseen ja erittäin nopeaan evoluutioon ^[3].

"Miehet tuhlaavat aikaansa ja energiaansa tutkintoihin, kirjojen kirjoittamiseen, urheilemiseen, taisteluun toisia miehiä vastaan, kuvien maalaamiseen, jazzin soittamiseen ja uskonnollisten kulttien perustamiseen. Nämä eivät välttämättä ole tietoisia seksuaalisia strategioita, mutta takana oleva motivaatio "saavutuksiin" ja "statukseen"- jopa materian kustannuksella - on todennäköisesti seksuaalivalinnan muovaamaa ?, kirjoittaa Miller. Kaikki haluavat olla luovia, tunnettuja kirjailijoita tms.

Miehet ovat Millerin mukaan motivoituneempia esittelemään fyysisiä ja henkisiä kykyjään, sillä yllykkeenä on miellyttää suurta joukkoa mahdollisia seksuaalikumppaneita. Mutta entä naisten rooli?

Ensinnäkin, vaikka naiset olisivatkin ? vain? valikoineet jviä akanoista ja täten nostaneet lajimme älykkyyttä, heidän on täytynyt olla vähintään yhtä taitavia kuin kumppaninsa. Täytyy olla hyvä huumorintaju ymmärtääkseen, että joku kertoi juuri hyvän vitsin.

Miesten aivot ovat keskimäärin sata grammaa painavimmat kuin naisten (kun erot ruumiinkoossa on jo otettu huomioon). Tämä pieni kokoero ei välttämättä tuota merkittäviä käytöseroja, mutta joitain pieniä eroja löytyy kognitiivisissa kyvyissä. Suurin ero kuitenkin näyttäisi tosiaan olevan luovien kykyjen esittämisessä: härkätaistelut, kyyhkysten kilpailuttaminen, kirjojen kirjoittaminen - miehet tekevät sitä enemmän ja kilpailevammoin kuin naiset. Toisaalta sukupuolten lähes samankokoiset aivot kertovat myös nimenomaan molemminpuolisesta valinnasta. Sekä miehet että naiset valitsevat pitkäaikaisen kumppaninsa hyvin tarkkaan - ja pitkälti juuri älykkyyden perusteella ^[4].

Teorian testattavuus

Nykypäivän kosintamenoissa länsimaissa käydään konserteissa ja maksetaan kokeille gourmet-aterioista. Emme niinkään itse tuota kumppaniin vaikuttavia esityksiä. vaan

annamme elokuvien ja teatterin ammattinäyttelijöiden kertoa meille tarinoita ja kiihottaa mielikuvitustamme.

Ihmismieltä on verrattu rinnakkain kytkettyihin tietokoneisiin tai Sveitsin armeijan linkkuveitseen, jossa on sopiva työkalu tehtävän mukaan. Miller ehdottaa uudeksi vertauskuvaksi mieltä huvipuistona, scifi-filminä, romanttisena komediana tai jännitysromaanina - tarkoituksena miellyttää muita.

"Eloonjääminen on tuotantoa ja kosintamenot markkinointia. Organismit ovat kuin tuotteita, seksuaaliset mieltymykset kuluttajien mieltymyksiä... Uskon, että mieleemme kehittyi miljoonan vuoden markkinointitutkimuksen, seksuaalivalinnan tuloksena. Tästä näkökulmasta olemme käveleviä ja puhuvia mainoksia geeneillemme."

Miller on vakuuttava kirjoittaja, ja teoria on todentuntuinen, mutta voiko sitä testata luotettavasti? Paranevatko esimerkiksi muusikon kyvyt kun hedelmällisiä naaraita on yleisönä? Olemmeko verbaalisempia kosintamenojen aikaan? Entä missä elämänvaiheessa taiteilijoiden ja tieteilijöiden merkittävimmät teokset ovat syntyneet? Kypsällä iällä vai lisääntymiskauden ollessa huipussaan? Vastaukset edellä mainittuihin kysymyksiin antavat joitain viitteitä Millerin teorian tueksi.

Aivomme ovat siis ainakin jossain määrin sopeutuneet miellyttämään toisia aivoja, mutta emme ehkä koskaan saa tietää, kuinka suuri rooli tällä on ollut ihmistymisessämme. Joka tapauksessa on lohdullista ajatella, että inhimillisimmät ominaisuutemme eivät ole omnipotentin luojan eivätkä sokean luonnonvalinnankaan tuotteita, vaan selvänäköisten ja älykkäiden edeltäjiemme aikaansaannoksia.

Kirjoittaja on elintarviketieteiden maisteri, luonnonsuojeluvastaava Helsingin kaupungin rakennusvirastossa ja biologiaan erikoistunut vapaa toimittaja.

VIITTEET

[1] Dawkins, R. (1982): The Extended Phenotype, Oxford.

[2] Baron-Cohen, S. (1995): Mindblindness, MIT.

[3] Dawkins, R. (1986): Sokea Kelloseppä, WSOY, Juva.

[4] Buss, D. (1994): The Evolution of Desire, Basic Books, New York.